

РОЗДІЛ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

ОЦІНКА РІВНЯ ТА ПРИЧИН НЕРІВНОСТІ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

ASSESSMENT OF THE LEVEL AND CAUSES OF WAGE INEQUALITY IN UKRAINE

УДК 338.48

<https://doi.org/10.32843/infrastruct42-44>

Дружиніна В.В.

д.е.н., професор кафедри
бізнес-адміністрування,
маркетингу і туризму
Кременчуцький
національний університет
імені Михайла Остроградського
Тертишний Н.Ю.
аспірант кафедри
бізнес-адміністрування,
маркетингу і туризму
Кременчуцький
національний університет
імені Михайла Остроградського

Druzhynina Viktoriia
Tertyshnyi Nazarii

Kremenchuk Mykhailo Ostrogradsky
National University

У статті порушено проблеми, які стосуються оцінки просторової різноманітності заробітної плати в Україні. Оцінюються зміни рівня оплати праці та чинників, що потенційно впливають на ці зміни в регіонах України. Часовий діапазон досліджень охоплює 2010–2018 рр. Отримані результати підтверджують виникнення різниць в оплаті праці. Основними чинниками, які впливають на цей стан, є кількість суб'єктів підприємницької діяльності та обсяги реалізованої продукції. Спостерігається вирівнювання відносної заробітної плати. Обсяг реалізованої продукції швидше зріс у регіонах із нижчою середньою заробітною платою. Політика уряду сприяла вирівнюванню відносної заробітної плати в просторовому плані. Зміни розміру заробітної плати отримали регіони з низькою середньою заробітною платою. Підтверджено гіпотезу про поєднаний вплив урядової політики та ринкового механізму на вирівнювання оплати праці.

Ключові слова: заробітна плата, просторове різноманіття, чинники зростання заробітної плати.

В статті затронуті проблеми, касаючі оцінки просторового різноманіття заробітної плати.

з заробітної плати в Україні. Оцінюються змінення урівня оплати труда и факторов, потенциально влияющих на эти изменения в регионах Украины. Временной диапазон исследований охватывает 2010–2018 гг. Полученные результаты подтверждают возникновение разниц в оплате труда. Основными факторами, влияющими на это состояние, являются количество субъектов предпринимательской деятельности и объемы реализуемой продукции. Наблюдается выравнивание относительной заработной платы. Объем реализованной продукции вырос быстрее в регионах с более низкой средней заработной платой. Политика правительства способствовала выравниванию относительной заработной платы в пространственном плане. Изменения размера заработной платы получили регионы с низкой средней заработной платой. Подтверждена гипотеза об обоюдном влиянии правительственной политики и рыночного механизма на выравнивание оплаты труда.

Ключевые слова: заработная плата, пространственное многообразие, факторы роста заработной платы.

The corresponding level and variety of wages are interpreted as one of the conditions for stable economic growth. Spatial differences in the level of wages, on the one hand, encourage entrepreneurs to invest, and on the other, they can cause demographic movements and contribute to the emergence of demographic imbalances. For future meals, pay and pay, pay respect is significant. Considerable attention is paid to the study of changes in the level of wages. Theoretical, methodological and applied aspects of the organization of remuneration, efficient use of human capital, the issues of statistical modeling and forecasting of elements of the labor market (demand, supply, labor prices) and economic processes in the use of labor resources have developed in the work of domestic and foreign economists. At the same time, despite the depth of research, the question of the rate of change in wages remains relevant, especially in the interval between the end of the financial crisis of 2010 and the socio-economic collapse of 2013 and the post-crisis period of 2018. The purpose of the article is to evaluate the level and causes of wage inequality in Ukraine using econometric modeling. The problems raised in the article relate to the assessment of the spatial diversity of wages in Ukraine and growth dynamics. The article evaluated changes in the level of remuneration and factors potentially affecting these changes in the regions of Ukraine. The time range of studies covers 2010-2018. The results obtained in the article confirm the occurrence of differences in wages in Ukraine. The main factors affecting this condition is the number of business entities and the volume of products sold. Alignment of relative wages is observed. The factors that were responsible for the equalization of wages were changes in the concentration of production. Changes in sales volumes grew faster in regions with lower average wages. Government policies contributed to the alignment of relative wages spatially. Changes in wages occurred in regions with low average wages. Therefore, the hypothesis of the joint influence of government policy and the market mechanism on the equalization of wages has been confirmed.

Key words: wages, spatial diversity, wage growth factors.

Постановка проблеми. Заробітна плата належить до однієї з найважливіших характеристик ринку праці. Рівень заробітної плати впливає на попит на ринку праці, а просторові відмінності в заробітній платі можуть викликати зміни в інвестиціях [1]. Нерівності в заробітній платі, як надмірна, так і занадто низька, чинять негативний вплив на економічне зростання. Залежно від ідеології необхідність диференціації доходів більш-менш виправдана. Згідно з мерітократичною ідеологією, нерівність у доходах спрямована

на те, щоб спонукати бенефіціарів нижчих рівнів докладати більше зусиль для отримання кращої освіти і професійної кваліфікації, але надмірна різноманітність може призвести до розчарування. Отже, егалітаристи вказують на переваги меншої різноманітності, тим більше що у людей однакові потреби, тому у них повинен бути шанс задовольнити їх рівною мірою. Це не суперечить індивідуальним потребам. Тому розрив в оплаті праці повинен бути компромісом між потребами людини й економічним зростанням.

Формування розриву в оплаті праці може бути результатом державної політики та/або ринкового механізму. У ситуації мінімальної заробітної плати слід урахувати сукупний вплив цих чинників за винятком того, що ринковий механізм сильніше політики мінімальної заробітної плати. Причини різноманітності заробітної плати є просторовими, зумовленими географічними, історичними та інституційними умовами. Згідно з неокласичною теорією, основними чинниками, відповідальними за просторову різноманітність заробітної плати, є рівень безробіття [2], освіта, стать або досвід роботи. Відповідно до мети дослідження, розглянемо вплив змін демографічних, економічних чинників на рівень заробітної плати.

Відзначені відмінності в заробітній платі спонукають багатьох економістів до висновку, що ринок праці має особливості моноксоністської конкуренції, тобто рівень заробітної плати визначається індивідуально на кожному підприємстві на основі кривої пропозиції даного підприємства [3].

Під час дослідження будуть оцінені зміни рівня оплати праці та чинників, що потенційно впливають на ці зміни у регіонах України. Річний діапазон досліджень охоплює 2010–2018 рр. Будуть використані щорічні дані Державної служби статистики України, на базі яких оцінюватимуться формування середньої заробітної плати та залежність між демографічними змінами, рівнем безробіття, економічним зростанням та підприємництвом і заробітною платою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання змін рівня заробітної плати приділяється значна увага. Теоретичні, методологічні та прикладні аспекти організації оплати, ефективного використання людського капіталу дістали розвиток у роботах вітчизняних та закордонних економістів: Д.П. Богини [4], Е.М. Лібанової [5], О.А. Мельниченко [6], В.С. Постнікова [7] та ін.

Питанням статистичного моделювання та прогнозування елементів ринку праці (попиту, пропозиції, ціни робочої сили) та економічних процесів у галузі використання трудових ресурсів присвячено роботи таких науковців: С. Айвазяна [8], А. Коровкіна [9], А. Семенова [10], С. Кузнєцова [10], Р.О. Кулинич [11; 12], О.І. Кулинич [12], В.І. Приймака [13; 14], О.Г. Возняка [14], В.В. Дружиніної [15] та ін. Водночас, незважаючи на глибину досліджень, питання темпів змін рівня заробітної плати залишається актуальним, особливо в проміжку часу між закінченням фінансової кризи 2010 р. і соціально-економічного колапсу 2013 р. та посткризовим періодом 2018 р.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити зміни рівня оплати праці в Україні у цілому та її регіонах; систематизувати чинники (демографічні, економічні, соціальні), що потенційно впливають на просторові різноманітності заробіт-

ної плати за допомогою економіко-статистичного моделювання, яке надасть можливість установити взаємозв'язок між рівнем заробітної плати і чинниками впливу, що пояснить вплив кожного з них як складників інноваційного механізму оплати праці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розвиток сучасної держави неможливий без ефективної економічної політики, яка орієнтована на підвищення матеріального добробуту населення й духовного рівня його життя, тобто на підвищення рівня і поліпшення якості життя людей, що є суттєвим компонентом збалансованого розвитку. Аналізуючи середньомісячну номінальну заробітну плату як складову частину рівня життя населення, спостерігається збільшення у 2018 р. по відношенню до 2010 р. в 3,96 рази, а по відношенню до 2017 р. – в 1,25 рази (розраховано за даними [16]). Регіони з нижчою середньомісячною номінальною зарплатою (Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська області) характеризувалися більш високим відносним рівнем підвищення заробітної плати. У процесі дослідження використано прості засоби кореляції та регресії та більш досконалий метод – багаторівневий аналіз.

Різницю в оплаті праці в Україні можна оцінити як значну. Серед обстежених територіальних одиниць найвища середня зарплата у 2018 р. була зафіксована у місті Києві – 13542 грн [16], а найнижча – у Чернівецькій області – 6991 грн, це трохи більше половини середньої зарплати у Києві. Різниця між рівнем номінальної заробітної плати тут становила 6551 грн. Ураховуючи, що медіана заробітної плати за обстежений період у 2018 р. становила 7551 грн, можна сказати, що зарплати у м. Київ відрізняються від типових для України. Високий рівень середньомісячної номінальної заробітної плати (приблизно 9 тис грн і більше) був також зафіксований у Київській, Донецькій областях.

У 2018 р., як і в попередніх роках, м. Київ продовжував займати перше місце за рівнем середньої заробітної плати. Трохи нижча середня зарплата зафіксована в Донецькій області – 9686 грн у 2018 р. і 2549 грн у 2010 р. Відносно високі зарплати (понад 8 тис грн) були зафіксовані у Львівській, Одеській, Закарпатській, Миколаївській, Полтавській, Запорізькій, Дніпропетровській областях, а найнижча середня зарплата була зафіксована у Тернопільській області – 6969 грн. Різниця між найвищою та найнижчою середньою зарплатою становила 6573 грн. Цікавими є зміни в оплаті праці протягом розглянутого періоду. Найбільший номінальний приріст (понад 7 тис грн) був зафіксований у Донецькій області та м. Київ. Найменше підвищення заробітної плати було зафіксоване в Луганській області – на 5094 грн у 2018 р. по відношенню до 2010 р. Середнє підвищення заробітної плати становило 6047 грн.

Для оцінки структурних зрушень у змінах середньомісячної заробітної плати використано індекси середньомісячної номінальної заробітної плати, які характеризують зміну явищ у часі та просторі [17] (табл. 1).

Підвищення середньомісячної номінальної заробітної плати відбувається не через створення нових робочих місць, інвестицій і підвищення продуктивності праці, а через дефіцит робочої сили через масову трудову міграцію. Таким чином, причини розриву в оплаті праці можуть бути в демографічній структурі, економічному розвитку регіонів або виробничому профілі.

Згідно зі статистичними даними, у звітному періоді відбулися несприятливі зміни в структурі населення (табл. 2).

Відсоток населення в працездатному віці у цілому по Україні зменшився за період, що аналізується, з 58,5% до 57,1%. Найгірша ситуація у Донецькій області (–8,3%), що пов'язано з початком збройного конфлікту, початком соціально-економічного колапсу, підвищенням міграційного процесу. Лише в таких областях, як Рівненська (+0,1%), Сумська (+2,4%), Харківська (+2,1%), відбулося збільшення чисельності населення в працездатному віці.

Як і у випадку зі структурою населення, на ринку праці в період 2010–2018 рр. відбулися неспри-

ятливі зміни. Зростання рівня безробіття спостерігалось майже у половини регіонів. Найбільше зростання відбулося у Волинській (+2,9%), Донецькій (+5,6%), Кіровоградській (+2,7%), Луганській (+7,9%) областях. Середній приріст рівня безробіття для досліджуваних регіонів становив 4,08%. Лише небагато регіонів зафіксувало зниження рівня безробіття. Найбільше зменшення, на 1,9%, було зафіксовано в Сумському та Харківському регіонах.

Найбільше зниження чисельності працездатного віку відбулося в Донецькому регіоні з найвищою середньою зарплатою, тобто у потенційно найбагатшому регіоні. Своєю чергою, зміни рівня безробіття не пов'язані з рівнем середньої заробітної плати. Наслідками такої ситуації є зміна концентрації виробництва, перерозподіл за категоріями доходу індустриальної зайнятості і зниження ставки єдиного соціального внеску для роботодавців. Також це свідчить про поширення тіньових і «сірих» схем заробітку, а також про відверте перекидання бізнесом/роботодавцями кризового тягаря на своїх працівників.

Демографічні зміни в оцінюваному періоді в середньому слабо пов'язані зі зміною зарплат. Існує слабкий взаємозв'язок між відсотком працездатного віку та швидкістю зміни заробітної плати, що вимірюється коефіцієнтом кореляції лише 0,13.

Таблиця 1

Індекси середньої заробітної плати за регіонами України за період 2010–2018 рр.

	Ланцюгові підстановки				
	2014/2010	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2018/2017
Україна	1,55	1,21	1,24	1,37	1,25
Вінницька	1,58	1,21	1,23	1,46	1,27
Волинська	1,61	1,21	1,23	1,45	1,25
Дніпропетровська	1,54	1,20	1,16	1,37	1,28
Донецька	1,51	1,29	1,20	1,30	1,25
Житомирська	1,55	1,18	1,22	1,46	1,26
Закарпатська	1,49	1,23	1,27	1,48	1,27
Запорізька	1,57	1,22	1,21	1,35	1,27
Івано-Франківська	1,49	1,18	1,24	1,45	1,24
Київська	1,52	1,19	1,26	1,37	1,27
Кіровоградська	1,54	1,18	1,21	1,46	1,24
Луганська	1,49	1,01	1,35	1,26	1,26
Львівська	1,53	1,23	1,25	1,40	1,25
Миколаївська	1,58	1,19	1,23	1,37	1,22
Одеська	1,53	1,25	1,23	1,36	1,22
Полтавська	1,51	1,19	1,22	1,42	1,28
Рівненська	1,55	1,18	1,22	1,38	1,24
Сумська	1,54	1,20	1,20	1,44	1,23
Тернопільська	1,52	1,18	1,23	1,50	1,25
Харківська	1,53	1,18	1,20	1,40	1,23
Херсонська	1,51	1,19	1,30	1,44	1,21
Хмельницька	1,61	1,17	1,20	1,47	1,24
Черкаська	1,54	1,19	1,23	1,46	1,24
Чернівецька	1,45	1,18	1,26	1,47	1,24
Чернігівська	1,57	1,22	1,21	1,41	1,24
м. Київ	1,57	1,25	1,28	1,29	1,22

Динаміка чисельності населення в працездатному віці та рівня безробіття за регіонами України

Регіони	Населення в працездатному віці				Абсолютні відхилення		Рівень безробіття		Абсолютні відхилення
	2010		2018		тис осіб	%	2010	2018	
	тис осіб	%	тис осіб	%					
Україна	20266	58,5	16360,9	57,1	-3905,1	-1,4	8,1	8,8	+0,7
Вінницька	694,3	57,5	652,7	56,8	-41,6	-0,7	10	9,9	-0,1
Волинська	433,6	58,2	371,1	49,5	-62,5	-8,7	8,5	11,4	+2,9
Дніпропетровська	1541,9	60,3	1402,3	58,6	-139,6	-1,7	7,1	8	+0,9
Донецька	1983,7	58,3	741	50	-1242,7	-8,3	8,4	14	+5,6
Житомирська	560,3	59,5	516,7	57,5	-43,6	-2	9,8	10,4	+0,6
Закарпатська	531,8	57,7	502,4	54,5	-29,4	-3,2	8,7	10	+1,3
Запорізька	825,7	59,5	732,2	56,7	-93,5	-2,8	7,5	9,9	+2,4
Івано-Франківська	530,3	52,3	565,8	55,6	35,5	3,3	8,2	7,8	-0,4
Київська	757,9	58,6	755,7	58,5	-2,2	-0,1	7,3	6,3	-1
Кіровоградська	431,2	56,9	380,5	54,5	-50,7	-2,4	8,9	11,6	+2,7
Луганська	1015,4	57,1	298,2	56,9	-717,2	-0,2	7,2	15,1	+7,9
Львівська	1096,7	58	1061,2	56,8	-35,5	-1,2	7,8	6,9	-0,9
Миколаївська	536,7	59,1	496,2	58,1	-40,5	-1	8,4	9,6	+1,2
Одеська	1044,5	57,5	1001,9	57,2	-42,6	-0,3	6,1	6,4	+0,3
Полтавська	644,8	57,3	580,6	55,1	-64,2	-2,2	9,7	11,2	+1,5
Рівненська	471,2	56,7	473,6	56,8	2,4	0,1	11,4	9,7	-1,7
Сумська	497	56	485,1	58,4	-11,9	2,4	10,6	8,7	-1,9
Тернопільська	431,3	54,2	410,8	52,7	-20,5	-1,5	10,5	10,4	-0,1
Харківська	1267,3	59,3	1258,9	61,4	-8,4	+2,1	7,2	5,3	-1,9
Херсонська	488,8	58,9	448,2	57,5	-40,6	-1,4	8,6	10,3	+1,7
Хмельницька	580,6	59,1	522	55,9	-58,6	-3,2	8,6	8,4	-0,2
Черкаська	564,9	58,4	522,6	57,7	-42,3	-0,7	9,9	9,6	-0,3
Чернівецька	382,4	57,4	382,9	57,2	0,5	-0,2	8,5	7,9	-0,6
Чернігівська	480,1	59,2	429,7	57,3	-50,4	-1,9	10,5	10,6	+0,1
м. Київ	1387,8	63,6	1368,6	62,6	-19,2	-1	5,8	6,2	0,4

Джерело: складено за даними [16]

Зміни рівня безробіття не мали істотного впливу на зміни темпів заробітної плати. Зв'язок між рівнем безробіття та темпами зміни заробітної плати слабкий і становить 0,09.

Дуже цікавий взаємозв'язок змін між демографічною структурою та швидкістю зміни оплати праці. Можна очікувати, що зменшення населення працездатного віку спричинить більш високі темпи зміни заробітної плати. Тим часом відбувається навпаки. Поясненням може бути те, що працівники шукають кращих пропозицій роботи за межами свого поточного місця проживання, але, спостерігаючи за регіонами, в яких відбулися позитивні зміни в демографічній структурі та чисельності населення, це пояснення не підтверджується. Ці відносини також можуть бути випадковими. Але можливо, що сприятливі демографічні зміни тягнуть за собою зміни в структурі попиту, що перетворюється на сприятливе збільшення заробітної плати.

Отримані результати є наслідком слабого зв'язку між демографічними змінами та середньою заробітною платою і відсутністю співвідношення між змінами рівня безробіття й середньої заробітної плати. Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про те, що просторова різнома-

нітність заробітної плати досить сильно спостерігається на ринку праці в Україні. Основними чинниками, що впливають на цей стан, є реалізована продукція промисловості, підприємницька діяльність населення й у цілому економічний стан держави, кореляційний взаємозв'язок яких із рівнем заробітної плати буде досліджено в подальшому.

Питання, актуальність якого не знижується, можна сформулювати так: чому економічний ріст, який почався в Україні, не супроводжується зростанням рівня життя людей? Судячи з останніх даних Державного управління статистики, що характеризують динаміку рівня життя українців, ситуація залишається все ще тривожною, але значно поліпшилася порівняно з 2010 р. У 2018 р. 1,3% населення (0,5 млн. осіб) мали грошові доходи нижче прожиткового мінімуму, у 2010 р. 8,6% населення (3,6 млн. осіб) мали грошові доходи нижче величини прожиткового мінімуму.

Зниження реальних наявних грошових доходів населення фіксується вже кілька років: у 2018 р. – на 12,5% порівняно з попереднім роком, у 2017 р. – на 19,1%, у 2010 р. – на 10,2% порівняно з відповідним періодом минулого року. До 2017 р. реальні грошові доходи населення безперервно росли

починаючи з 2015-го. Тепер ми спостерігаємо вже тривалий спад.

Це відбувається за рахунок того, що в 2015–2016 рр. фіксувався спад економіки, але в 2018 р приріст ВВП становив 19,0%, зростає ВВП і в поточному році, а реальні доходи населення падають. Для того щоб визначити взаємозв'язок між економічним зростанням і динамікою рівня життя населення, у світі було проведено багато досліджень, які доводять, що вирішення проблеми бідності полягає у зростанні економіки. Іноді цей, здавалося б, очевидний взаємозв'язок між зростанням економіки і зростанням рівня життя людей постає зовсім не таким уже й очевидним. Спроба поррахувати кореляцію між динамікою ВВП (річні дані) і динамікою реальних грошових доходів населення з 1995 по 2016 р. дає нам коефіцієнт кореляції 0,62. Якщо ту ж процедуру проробити з аналогічними квартальними даними 2008–2017 рр., коефіцієнт кореляції становитиме 0,40. Тобто взаємозв'язок є, але не дуже істотний.

Явний взаємозв'язок простежується в досліджуваний період у групі країн: Греції (коефіцієнт кореляції 0,90), Ісландії (0,87), ПАР (0,85), Португалії (0,78). У більш розвинених країнах показники приблизно такі ж, як і в Україні (у цілому по країнах Єврозони – 0,46). Якщо проаналізувати структуру грошових доходів населення, то за підсумками 2010 р і 2018 рр. вона виглядає так (табл. 3).

Відзначимо, що показники частки соціальних виплат, частки доходів від підприємницької діяльності та грошова допомога від родичів, других осіб та інші грошові доходи відповідно є рекордно високими за період 2016–2018 рр. Якщо доходи людей усе більшою мірою залежать від того, скільки дасть їм держава у вигляді різного роду соціальних виплат, то зростання доходів може відставати від зростання економіки, адже це держава вирішує, чи індексувати соціальні виплати і наскільки.

Частка соціальних виплат збільшувалася в 2016–2017 рр., і держава їх індексувала, але

при цьому з урахуванням інфляції всі ці соціальні виплати падають у реальному вираженні.

Частка доходів від підприємницької діяльності – показник, який, мабуть, у максимальному ступені залежить від того, що у нас відбувається з економікою. Чим більше частка доходів від підприємницької діяльності в структурі доходів населення, тим більшою мірою загальні доходи пов'язані з перспективами економічного зростання. Чим менше ця частка, тим менше економічне зростання впливає на зростання реальних доходів населення.

Частка оплати праці в загальних доходах населення практично всі три роки перебувала на рівні 46–54%. Якщо судити з динаміки середньомісячної нарахованої заробітної плати, то тут зв'язок з економічним зростанням простежується досить явно. Однак урахуємо, що це все-таки динаміка саме середньої зарплати, причому нарахованої, а не загального обсягу коштів на оплату праці.

Є ще одне припущення. Економічне зростання може фіксуватися, але суб'єкти економіки можуть бути не дуже впевненими в тому, що це зростання всерйоз і надовго. Бізнес можна зрозуміти: якщо економічне зростання невпевнене, навряд чи розумно підвищувати зарплати.

Таким чином, нинішня ситуація – зростання економіки без зростання доходів людей – наслідок того, який економічний зріст спостерігається. Це зростання нетривале, невпевнене і має всі шанси на те, щоб у найближчому майбутньому бути перерваним через нове зниження цін на нафту, посилення санкцій, різкого знецінення гривні через втечі спекулянтів з українського валютного ринку, відсутність реальних реформ в економіці.

Оцінка важливості економічного зростання для відносних змін у заробітній платі буде проведена на основі спостереження за обсягами реалізованої продукції суб'єктів господарювання (рис. 1). У цьому разі результати темпів зростання обсягів реалізованої продукції за період 2010–2018 рр. демонструють стійке зростання, а зв'язок між рів-

Таблиця 3

**Структура сукупних ресурсів населення України
(у середньому за місяць із розрахунку на одне домогосподарство)**

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення	
				2017/2016	2018/2017
Усього сукупних ресурсів, грн	6238,8	8165,2	9904,1	1926,4	1738,9
<i>Відсотків</i>					
Оплата праці	46,7	52,4	54,5	5,7	2,1
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,2	4,4	6,0	-0,8	1,6
Пенсії, стипендії, допомоги, пільги та субсидії	28,2	25,3	23,1	-2,9	-2,2
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,9	3,0	2,5	0,1	-0,5
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	4,8	4,0	3,8	-0,8	-0,2
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	8,1	7,5	7,0	-0,6	-0,5
Інші надходження	4,1	3,4	3,1	-0,7	-0,3

Джерело: складена за даними [16]

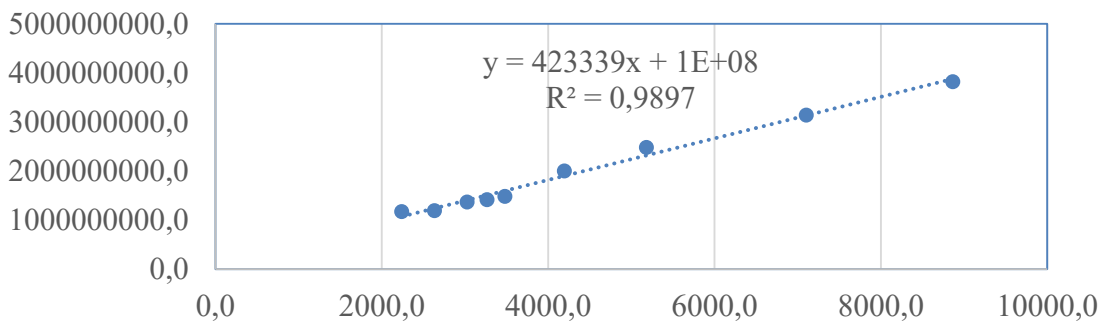

Рис. 1. Залежність між рівнем середньої заробітної плати та обсягами реалізованої продукції суб'єктів господарювання

нем середньої заробітної платою й обсягами реалізованої продукції досить сильний ($R^2 = 0,9897$).

Наслідком вищесказаного є те, що менш розвинені регіони (Волинська, Житомирська, Закарпатська, Тернопільська, Чернігівська області), тобто з більш низькою реалізацією продукції, зафіксували більш високий рівень змін заробітної плати, і це пов'язано з тим, що існує взаємозв'язок між швидкістю реалізації продукції промисловості та рівнем заробітної плати. Такі результати можуть указувати на те, що підприємства шукають нові місця для ведення виробничої діяльності в менш розвинених регіонах, які мають перевагу у вигляді більш низьких експлуатаційних витрат.

Аналіз та оцінка впливу наступного чинника – підприємництва – відзначилися кількістю суб'єктів господарювання на 1 тис осіб населення. У цьому плані дуже виділилися м. Київ, Миколаївська, Київська, Одеська, Дніпропетровська області. У цьому відношенні такі області, як Закарпатська, Чернівецька, Рівненська, Вінницька, Луганська, Івано-Франківська, Волинська, Тернопільська, явно мають незначну кількість підприємницьких структур на 1 тис осіб населення, але це регіони переважно сільськогосподарського та туристичного типу. Оцінку взаємозв'язку між ставкою оплати праці з кількістю підприємницьких структур в Україні наведено на рис. 2.

Кількість суб'єктів господарювання за аудиторський період (2011–2018 рр.) позитивно корелювала із середнім рівнем оплати праці. З одного боку, збільшення кількості суб'єктів господарювання можна оцінити позитивно, оскільки це вказує на підприємництво громад, це особливо важливо в умовах зростання безробіття, і ця ситуація мала місце протягом періоду часу, охопленого опитуванням, але, з іншого боку, більша кількість організацій на 1 тис жителів означає, що такі суб'єкти в середньому слабшають, що може негативно впливати на зростання зарплати.

Варто зазначити, що темпи приросту кількості суб'єктів господарювання у регіонах із нижчою середньою заробітною платою слабкіші, раніше вона відзначала більш високу динаміку зростання інвестиційних витрат, зокрема проданої продукції промисловості у таких місцях. Отримані тут результати підтверджують гіпотезу про зміцнення підприємств у слабших регіонах та вирівнювання відносної заробітної плати.

Результати, отримані в попередніх частинах статті, підтверджують наявність різниці в заробітній платі в Україні. Основними чинниками, що впливають на цей стан, є обсяги реалізованої продукції та кількість суб'єктів господарювання. Найменш важливими чинниками, що впливають на рівень заробітної плати, є демографічні, які проявляються у сприятливих змінах населення працездатного віку та рівня безробіття, що вважається суттєво різними між регіонами.

Результати, отримані в попередніх частинах статті, підтверджують наявність різниці в заробітній платі в Україні. Основними чинниками, що впливають на цей стан, є обсяги реалізованої продукції та кількість суб'єктів господарювання. Найменш важливими чинниками, що впливають на рівень заробітної плати, є демографічні, які проявляються у сприятливих змінах населення працездатного віку та рівня безробіття, що вважається суттєво різними між регіонами.

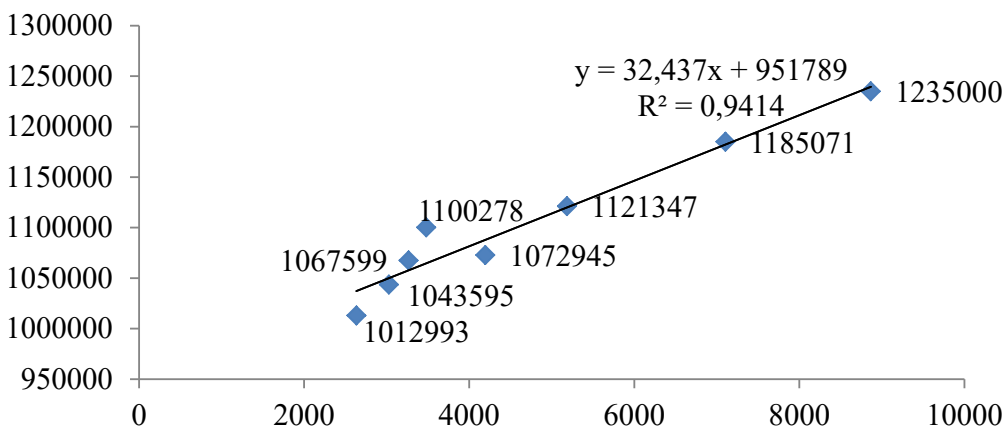

Рис. 2. Взаємозв'язок між ставкою оплати праці та кількістю підприємницьких структур в Україні

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дає змогу зробити кілька цікавих висновків. Просторове різноманіття заробітної плати досить сильно спостерігається на ринку праці в Україні. Основними чинниками, що впливають на цей стан, є кількість суб'єктів підприємницької діяльності та обсяг реалізованої продукції. Однак заробітна плата в регіонах із нижчою середньою заробітною платою зростала швидше, ніж у регіонах із вищим показником середньої заробітної плати. Особливістю сучасної європейської економіки є демографічні зміни. Такий стан речей спостерігається і в Україні, оскільки в більшості регіонів відбулися несприятливі демографічні зміни.

Як і очікувалося, регіони з нижчою середньою заробітною платою характеризувалися в середньому більшими темпами зростання реалізованої промислової продукції. Ці результати свідчать про зміни концентрації виробництва, а ефект – більша швидкість зміни заробітної плати в таких регіонах. Цікаво також те, що збільшення кількості економічних утворень перетворюється на збільшення заробітної плати. Збільшення кількості організацій на 1 тис жителів означає, що такі суб'єкти в середньому слабшають. Вирівнювання заробітної плати підтримувалося урядовою політикою протягом розглянутого періоду. Безумовно, від цих змін виграли регіони з найнижчою середньою зарплатою. Тому гіпотеза про поєднаний вплив урядової політики та ринкового механізму підтверджена для вирівнювання оплати праці. Однак це явище не настільки сильне, ніж відбувається просторове вирівнювання абсолютних різниць в оплаті праці, що може визначити передумови формування інноваційного механізму оплати праці, що буде основою майбутніх досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Grotkowska G. Wpływ kosztów pracy na zagraniczne inwestycje bezpośrednie. *Ekonomista*, 2001. № 6. S. 779–791.
2. Lucas R.E. On the Mechanics of Economics Development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. № 22. P. 3–42.
3. Ashenfelter O., Farber H., Ransom M. Modern Models of Monopsony in Labor Markets: A Brief Survey. *Discussion Paper*. 2010. Vol. 4. № 28. P. 203–210.
4. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2000. 312 с.
5. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Е.М. Лібанова та ін. Київ : СПД Савчина, 2002. 110 с.
6. Мельниченко О.А. Соціальні індикатори рівня та якості життя населення як результат регуляторного впливу держави. *Актуальні проблеми державного управління*. 2007. № 2. С. 218–226.
7. Постніков В.С. Якість життя населення як індикатор ефективності державного регулювання якості життя. *Економіка та держава*. 2010. № 11. С. 71–74.

8. Айвазян С.А., Мхитарян В.С. Прикладная статистика и основы эконометрики : учебное пособие. Москва : ЮНИТИ, 1998. 656 с.

9. Коровкин А.Г. Согласование динамики вакантных мест и рабочей силы. *Проблемы прогнозирования*. 1999. № 2. С. 73–84.

10. Семенов А., Кузнецов С. Методология прогнозирования экономической активности населения. *Человек и труд*. 2001. № 9. С. 45–50.

11. Кулинич Р.О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного розвитку : монографія. Київ : Знання. 2007. 311 с.

12. Кулинич Р.О., Кулинич О.І. Прикладні аспекти застосування методу статистичних рівнянь залежностей. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2. С. 316–333.

13. Приймак В.І. Математичні методи економічного аналізу : навчальний посібник. Київ : Центр учб. літ-ри. 2009. 296 с.

14. Приймак В.І., Возняк О.Г., Ковалевич Н.М. Оцінювання взаємозв'язку динаміки попиту і пропозиції робочої сили в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.6. С. 275–283.

15. Дружиніна В.В. Перспективний аналіз поточного попиту місцевого ринку праці. *Бізнес Інформ*. 2014. № 1. С. 77–82.

16. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2020).

17. Дружиніна В.В. Місцевий ринок праці: умови функціонування, методи та способи забезпечення збалансованості : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2014. 366 с.

REFERENCES:

1. Grotkowska G. (2001) Wpływ kosztów pracy na zagraniczne inwestycje bezpośrednie [Impact of labor costs on foreign direct investment]. *Ekonomista*, no. 6. pp. 779–791.
2. Lucas R.E. (1988) On the Mechanics of Economics Development. *Journal of Monetary Economics*. no. 22. pp. 3–42.
3. Ashenfelter O., Farber H., Ransom M. (2010) Modern Models of Monopsony in Labor Markets: A Brief Survey. *Discussion Paper*. vol. 4, no. 28. pp. 203–210.
4. Bohynia D.P., Hrishnova O.A. (2000) *Osnovy ekonomiky pratsi* [Fundamentals of labor economics]. Kyiv: Znannia-Pres. (in Ukrainian)
5. Libanova E.M., Vlasenko N.S., Vlasniuk O.S. ta in. (2002) *Liudskiy rozvytok rehioniv Ukrainy: metodyka otsinky i suchasnyi stan* [Human development of the regions of Ukraine: evaluation methodology and current state]. Kyiv: SPD Savchyna. (in Ukrainian)
6. Melnychenko O.A. (2007) Sotsialni indykatory rivnia ta yakosti zhyttia naseleння yak rezultat rehulatornoho vplyvu derzhavy [Social indicators of the level and quality of life of the population as a result of regulatory influence of the state]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. no. 2, pp. 218–226.
7. Postnikov V.S. (2010) Yakist zhyttia naseleння yak indykator efektyvnosti derzhavnoho rehuliuвання yakosti zhyttia [Quality of life of the population as an indicator of the effectiveness of state regulation of quality of life]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 11, pp. 71–74.

8. Ayvazyan S.A., Mkhitarian B.C. (1998) *Prikladnaya statistika i osnovy ekonometriki* [Applied statistics and fundamentals of econometrics]. Moskva: YuNITI. (in Ukrainian)
9. Korovkin A.G. (1999) Soglasovanie dinamiki vakantnykh mest i rabochoy sily [Coordination of the dynamics of vacant places and labor]. *Problemy prognozirovaniya*, no. 2, pp. 73–84.
10. Semenov A., Kuznetsov S. (2001) Metodologiya prognozirovaniya ekonomicheskoy aktivnosti nasele-niya [Methodology for predicting the economic activity of the population]. *Chelovek i trud*, no. 9, pp. 45–50.
11. Kulynych R.O. (2007) *Statystychna otsinka chynnykiv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Statistical evaluation of socio-economic development factors]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
12. Kulynych R.O., Kulynych O.I. (2015) Prykladni aspekty zastosuvannya metodu statystychnykh rivnian zalezhnosti [Applied aspects of applying the method of statistical dependence equations]. *Universytetski naukovyi zapysky*, no. 2. pp. 316–333.
13. Pryimak V.I. (2009) *Matematychni metody ekonomichnoho analizu* [Mathematical methods of economic analysis]. Kyiv: Tsentr navch. lit-ry. (in Ukrainian)
14. Pryimak V.I., Vozniak O.H., Kovalevych N.M. (2011) Otsiniuvannya vzaiemozv'язku dynamiky popytu i propozy-tsii robochoy syly v Ukraini [Assessing the relationship between labor supply and demand dynamics in Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 6, no. 21, pp. 275–283.
15. Druzhynina, V.V. (2014) Perspektyvnyi analiz potochnoho popytu mistsevoho rynku pratsi [Prospective analysis of the current local labor market demand]. *Biznes Inform*, no. 1, pp. 77–82.
16. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Sotsialni indykatory rivnia zhyttia nasele-nia [Social indicators of living], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 10.03.2020).
17. Druzhynina V.V. (2014) *Mistsevyi rynek pratsi: umovy funktsionuvannya, metody ta sposoby zabezpechennia zbalansovanosti* [Local labor market: operating conditions, methods and methods of balancing]. Donetsk: Yuho-Vostok. (in Ukrainian)